

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

***TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ'NİN
CEZA VE TUTUKEVLERİ İLE
İLGİLİ ARAŞTIRMA
RAPORU***

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

**TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ'NİN
CEZA VE TUTUKEVLERİ İLE
İLGİLİ ARAŞTIRMA
RAPORU**

TBB YAYIN NO : 3

CEZA VE TUTUKEVLERİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA RAPORU

Devletin en önemli görevlerinden biri de insanların huzur ve güven içinde yaşayabileceği sosyal düzeni kurmak ve korumaktır. Devletin, kamu düzeninin sağlanması olarak da nitelendirilebilecek bu görevi iki aşamada gerçekleştirir; suç ve suçluluğun engellenmesi-önlenmesi olarak tanımlanabilen birinci aşamada; kişinin çağdaş birey-yurttaş bilincine erişebilmesi amacıyla toplumsal dokunun iyileştirilmesine yönelik eğitim, öğretim, kültür ve sanat etkinliklerine yer verilmesinin önemi büyüktür. Doğumdan ölüme kadar geçen süreçte birlikte paylaşılan aile, mahalle, köy, ilçe, kent ve yurt mekanları, insanların ortak yaşam alanlarıdır. Kulluktan, ümmetlikten kurtularak çağdaş birey-yurttaş olma bilincine ulaşabilen insan, içinde yaşadığı toplumun, tüm bireyler için huzur ve güven ortamı olmasına da katkıda bulunabilir. Toplumun diğer bireylerinin haklarına ve kişiliklerine saygılı davranmanın, onlara, kendisine yapılmasını istemediği eylem ve davranışları yöneltmemenin, aynı zamanda kendi haklarının da güvencesi olduğunun bilinci ile huzur ve güven ortamının oluşmasında etken olabilir.

Ne yazık ki özlenen bu ideal toplum düzenine ulaşmak, günümüzde henüz mümkün olamamıştır. Tüm önlemlere, yaptırımlara ve çabalara karşın suç işlenmeyen toplum ve devlet yoktur; en ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda suç işlenmekte ve kamu düzeni bozulmaktadır. Bu nedenle de; devletin yukarıda sözü edilen görevinin yerine getirilmesinde; ikinci aşama, birinci aşamadan daha az önemli olarak kabul edilemez.

Suç fiilinin oluşmasıyla başlayan bu ikinci aşamada; çağdaş devletin görev ve sorumluluk bilinci; hukuk kuralları içinde suçluları yakalayıp adil yargılanmaları yanında, yargılama sonunda hüküm giyenlerin çağdaş infaz kurumlarında insan onuruna yaraşır biçimde cezalarını çekmelerini sağlamayı da gerektirir. Kamu ve toplumsal düzeni bozanların yasalarla belirlenen cezayı görmeleri, kamu düzenini kurmanın ve korumanın vazgeçilmez kuralıdır. Aksi, kamu ve toplum düzeninin yıkılmasını ve anarşiyi getirir.

Cezanın, çağdaş ve insan onuruna uygun yöntemlerle infazı, adil yargılama sonunda suçlunun cezalandırılması kadar önemlidir. Kamu düzeni ve kamuoyu beklentisi ile suçlunun insan olmaktan kaynaklanan doğal hakları, hukuk düzeni içinde dengelenerek cezanın infazı sağlanmalıdır. Suçlu; toplumun bir bireyidir, suçu ne olursa olsun, hangi olumsuz ve kötü koşullar içinde suç işlemiş olursa olsun, doğanın en değerli varlığı olan insandır. İnsan olmanın getirdiği vazgeçilmez temel haklara sahiptir. Suçlulara ve suçun önlenmesine karşı getirilen tüm önlem ve yaptırımlar, onun bu niteliğinin bilinci ile uygulanıp geliştirilmelidir. Ceza ve infaz hukukunda temel ilke ölç alma, yok etme olmamalı, ıslah, yeniden kazanma olmalıdır. Hükümlü bizden biridir, bir anlamda toplum denilen ortaklığımızın ürünü, eseridir. Onu yeniden kazanmak ve toplumsal yaşama katmak gerekir.

Ülkemizde Cumhuriyetle başlayan yeniden yapılanmada, yeni bir ceza ve infaz uygulaması başlatılmış olmasına karşın tüm iyi niyetli girişimler, bu bağlamda beklenen sonucu vermemiştir. İnfaz sistemimizde varılan nokta memnuniyet verici değildir. Ceza ve tutukevlerinin fiziki koşullarının son derece elverişsiz olması yanında; yardımcı personelin yetersizliği, iç ve dış güvenlik birimlerinin farklılığı, mafya ve terör suçlularının iç ve dış baskıları gibi sorunlar ve yakınmalar sürmektedir.

Çağdaş hukuk devletinin gereğine inanan TBB ülkemizde giderek yoğunlaşan ceza ve tutukevleri ile ilgili yakınmaları da dikkate alarak, ceza ve infaz sistemimizin iyileştirilmesine yönelik yeni düzenlemelerin yapılmasının gereğine inanmaktadır. Bu bağlamda 26.02.1998 tarih ve 220/89 sayılı Genelge yayınlanarak, bölgelerindeki cezaevleri ile ilgili bilgilerin aktarılması için tüm Barolarımıza duyuru yapılmış, ayrıca ceza ve tutukevlerinin idari ve fiziki şartlarının incelenmesi ve iyileştirilmesi amacıyla ön çalışma yapmak üzere de bir komisyon oluşturulmuştur. Size sunduğumuz bu rapor; TBB bünyesinde oluşturulan Komisyonun; Diyarbakır E tipi Ceza ve Tutukevi, Eskişehir Özel Tip Cezaevi, Bayrampaşa Tutukevi, Bakırköy Çocuk ve Kadın Tutukevi, Aydın E tipi Cezaevi ve Ankara Kapalı Cezaevi'nde inceleme ve gözlemleri ile Barolardan Birliğimize gönderilen bilgiler de dikkate alınarak hazırlanmıştır.

YASAL DÜZENLEMELER VE SORUNLAR

Tutuklu ve hükümlünün sahip olduğu haklar ile taşıdığı statü gereği olan sorumluluklarının belirlenmesinde öncelikli kaynak bu konudaki yasal düzenlemelerdir.

Ceza ve Tutukevleri ile ilgili mevcut yasal düzenlemeleri;

14.06.1930 tarih ve 1721 sayılı "Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun",

9.7.1934 tarih ve 2548 sayılı "Cezaevleriyle Mahkeme Binaları İnşaatı Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkumlara Ödetilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanun",

13.1.1943 tarih ve 4358 sayılı "Ceza ve Tevkifevleri Umum Müdürlüğünün Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun",

13.7.1965 tarih ve 647 sayılı "Cezaların İnfazı Hakkında Kanun",

9.8.1997 tarih ve 4301 sayılı "Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukteveleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun" ile

Bakanlar Kurulunun 5.7.1967 tarih ve 6/8517 sayılı kararı ile kabul edilen "Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük",

Bakanlar Kurulunun 26.02.1987 tarih ve 87/11546 sayılı kararı ile kabul edilen "Eski Hükümlülerin İstihdamı Hakkında Tüzük"

ve

19.12.1967 tarihli "Ceza ve Tevkifevleri İç Yönetmeliği",

29.5.1984 tarihli "Adalet Bakanlığı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukteveleri Kontrolörleri Yönetmeliği",

15.10.1991 tarih ve 21.022 sayılı "Adalet Bakanlığı Memur Sınav-Atama ve Nakil Yönetmeliği",

21.10.1991 tarih ve 21.009 sayılı "Adalet Bakanlığı Disiplin Amirleri Yönetmeliği",

26.3.1988 tarihli "Adalet Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Memurları Sicil Yönetmeliği",

26.3.1988 tarihli "Adalet Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Memurları Sicil Amirleri Yönetmeliği",

9.8.1987 tarihli "Müşahade ve Sınıflandırma Merkezlerine Dair Yönetmelik",

23.12.1971 tarih ve 7/3600 sayılı "Sakatların ve Eski Hükümlülerin Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik"

18.02.1998 tarihli "Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukteveleri Personelinin Kıyafet Yönetmeliği",

9.11.1983 tarihli "Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği",

26.8.1983 tarih ve 83/7041 sayılı "Ceza ve İnfaz Kurumlarındaki Hükümlülerin Cezaevi Dışındaki İşyerlerinde Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik",

16.7.1985 tarihli "Adalet Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği",

10.9.1982 tarih ve 8/5319 sayılı "Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği",

"Fakir ve Yardıma Muhtaç Mahkum ve Mevkuflara Verilecek Yemeğin İhzar ve Tevziine Dair Talimatname",

"Cezaevleriyle Mahkeme Binalarının İnşası Karşılığı Olan Harçlar Hakkındaki Kanunun Tatbikine Dair Talimatname",

"Hükümlülere Verilecek Prim Talimatnamesi" oluşturmaktadır.

Ceza ve tutukevlerine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı yukarıda sayılan yasa, tüzük ve yönetmelikler yanında, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan çok sayıda genelge de bulunmaktadır. Çalışmalarımızı sürdürdüğümüz dönemde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış başlıca genelgeler; 19.9.1995, 21.6.1995, 22.6.1995, 21.3.1996, 1.2.1996, 6.2.1996, 11.7.1997, 17.7.1997 ve 27.7.1998 tarihlerini taşımaktadırlar.

Anılan yasa, yönetmelik ve tüzük hükümleri incelendiğinde konunun amaçlanan ve hedeflenmesi gereken boyutlarda düzenlenmediği ve beklentileri karşılamadığı, ceza ve tutukevleri ile ilgili hukuki düzenlemelerin yetersiz olduğu görülmektedir. Tutuklu ve hükümlü sahip olduğu hakları bilmediği gibi taşıdığı statü gereği olan sorumluluklarını da yeterince bilmemektedir.

Tutuklu ve hükümlülerin yaşam koşulları, temel hak ve özgürlükleri, güvenlik sorunları gibi konular yanında infaz sisteminden toplumun ve bireylerin beklentilerine kadar pek çok yönü bulunan konuya ilişkin sorunları çözüme ulaştıracak şekilde düzenlenmiş; karşılıklı hak, yetki, talep ve beklentilerin değerlendirilip sınırlarının çizildiği asgari kriterler bulunmamaktadır.

Kendine özgü temel felsefe ve politikadan yoksun, siyasi ve idari kararlarla kargaşa içinde bulunan Türk infaz uygulamasında, uluslararası standartlarda yer alan ve insan haysiyetini koruma amacına yönelik, 21. yüzyıl gereklerini yansıtan yeni bir infaz politikasının belirlenmesi artık kaçınılmaz hale gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Standartları ışığında Türk İnfaz Sistemi Standartları belirlenmeli, bu standartlara herkes için her zaman uyulmalı, yetki-hak sınırları önceden bilinerek, denetim mekanizmaları ile uygulamanın saptırılması önlenmelidir.

Bu konuda görev ve sorumluluğu bulunan en önemli meslek kuruluşu olarak Türkiye Barolar Birliği, Barolarımızın da katkısı ile Türk infaz sisteminin, çağdaş hukuk devletine yakışır bir konuma gelmesinde etken olmayı hedeflemektedir.

Bu hedefe ulaşabilmek için öncelikle sorunun ana başlıklarını saptamayı amaçlayan Birliğimize gelen yanıtların değerlendirilmesinde, cezaevlerine ilişkin şikayetlerin çoğunlukla aşağıdaki hususlara yönelik olduğu görülmektedir;

İÇ VE DIŞ GÜVENLİK SORUNLARI (İÇ-DIŞ GÜVENLİK BİRİMLERİNİN FARKLILIĞI)

Ceza ve tutukevlerinin dış güvenliğinden sorumlu olan jandarma ile cezaevine giriş-çıkışlarda, tutukluların mahkemeye gidiş-gelişlerinde, tutuklu ve hükümlülerin sevk ve nakillerinde, ziyaretçilerin görüş günlerinde sorunlar yaşandığı, jandarmanın insan

onur ve haysiyeti ile bağdaşmayan tutum ve davranışlarının bulunduğu, darp, hakaret, taciz gibi kötü muameleler yanında tutukluların mahkemeye verilmek üzere hazırladıkları dilekçelerin jandarma tarafından denetlendiği, uygun görülmeyen dilekçeler iade edilmeyerek savunma hakkının kısıtlandığı, zaman zaman cezaevlerindeki olaylara müdahale amacıyla cezaevine giren jandarmanın, yaralanma hatta ölüme neden olduğu, kişisel eşyaların tahrip edildiği, avukatların cezaevlerine giriş-çıkışta askerlerin sözlü ve eylemli saldırısına uğradıkları.

SAVUNMA HAKKI İHLALLERİ-AVUKAT İLE İLİŞKİLER

Kuruma yeni gelen tutukluların uzun süre hücrede tutuldukları, keyfi olarak mahkemeye gönderilmedikleri, sorgulandıkları, itirafçılığa zorlandıkları, davalarına giren avukatlara baskı uygulandığı, tutuklu ile görüşmelerde vekaletname arandığı, avukat görüşmelerinin süre ile sınırlandırıldığı, bu görüşmelerde gardiyanların dinleyici olarak bulunduğu, ikiden fazla tutuklu ile aynı anda görüşme izin verilmediği, tutuklular yargılamanın yapıldığı yerden başka bir ildeki cezaevinde bulundurularak savunma hakkının kısıtlandığı,

FİZİKİ VE HİJYENİK KOŞULLARIN ELVERİŞSİZLİĞİ PERSONEL-HEKİM-SAĞLIK PERSONELİ PSİKOLOG-UZMAN-EĞİTMEN YETERSİZLİĞİ

Binaların fiziki koşullarının elverişsizliği, koşulların kirliliği, yeterli temizlik malzemesi verilmediği, tuvalet-banyoların yetersiz olduğu, siyasi tutuklular ve diğer tutukluların fiziksel koşullarının farklı olduğu, koşullarda istiap haddinin üstünde hükümlü ve tutuklu bulundurulduğu, görüş kabinlerinin elverişsiz olduğu, ses düzeninin bulunmaması nedeniyle sağlıklı görüş yapılamadığı,

Cezaevlerindeki tıbbi servislerin yeterli araç-gereç ve donanıma sahip olmadıkları, yeterli sayıda pratisyen hekim, diş hekimi, psikolog, psikiyatrist, fizyoterapist, diyetisyen, sosyal hizmet uzmanı, hemşire ve yardımcı sağlık personeli istihdam edilmediği, revirlerin yetersiz olduğu, sağlık memuru, hemşire ve hastabakıcının ya bulunmadığı ya da sayı olarak yetersiz olduğu, cezaevlerinin çoğunda tek hekim bulunduğu, diş hekimi olmadığı, gece nöbetçi doktor bulunmadığı, sıklıkla karşılaşılan sarılık ve tüberküloz gibi hastalıkların kontrol altına alınmadığı, reçetelerin ödenek yokluğundan karşılanmadığı, hijyenik donanımın tutuklunun doğal gereksinimini insana yaraşır şekilde karşılamaya yeterli olmadığı, acil hastaların hastaneye sevk işleminin geciktirildiği, acil narkillerde ambulans kullanılmadığı, gidiş-geliş ve muayenede kelepçe uygulandığı, hastanedeki tecrit odasında hastanın yatağa zincirlendiği, hastanelerdeki sağlık hizmetlerinin özensiz olduğu.

YÖNETİME İLİŞKİN SORUNLAR

Yasal yayınların, hatta günlük gazetelerin bile cezaevine sokulmadığı, mektupların okunduğu, el konulduğu, koğuşlara daktilo ile teyp, wolkmen, radyo gibi müzik araçlarının sokulmadığı, mektup, dergi, kitap ve eşyaların aynı gün verilmediği, üçüncü derece akrabalarla görüşmede kan bağı arandığı, aramalarda eşyaların kullanılmaz hale getirildiği, koğuşlar arası sportif ve kültürel faaliyetlere izin verilmediği, tutukluların cezaevi işlerinde çalıştırılmak istendiği, bay ve bayan tutukluların birlikte ziyarete çıkması, aynı davada yargılanan tutukluların aynı koğuşta barındırılması, yeni gelen tutukluların bekletilmeden koğuşa getirilmesi gibi taleplerin yerine getirilmediği, telefon görüşme imkanı tanınması, haberleşmedeki sansürün kaldırılması gibi isteklerin karşılanmadığı.

Çoğu kez tarafların beyanlarına dayalı olarak ortaya çıkan ve başında da yer alan bu ve benzer iddiaların, tarafsız ve uzman kişilerden oluşmuş bir inceleme/denetleme kurulunca soruşturulması ya da bağımsız yargıçlarca değerlendirilmesi olanağı ülkemizde henüz gerçek anlamda bulunmamaktadır. Duyumlar üzerine Teftiş Kurullarınca yapılan soruşturmalar ya da işkence iddiaları gibi hak ihlallerinin zaman zaman yargıya intikali, bu olanağı tam olarak sağlamaktan uzaktır.

Birliğimize gelen yanıtların değerlendirilmesi ve yapılan komisyon çalışmaları ışığında sorunları aşağıdaki ana başlıklar altında toplamak mümkün görülmektedir.

I- Yasal düzenlemelerin bulunmamasından ya da eksik-yetersiz olmasından kaynaklanan sorunlar,

II- Eğitim ve denetim mekanizmalarının yokluğundan kaynaklanan uygulamaya yönelik sorunlar,

III- Fiziki koşulların elverişsizliğinden kaynaklanan sorunlar,

IV- Mali olanakların yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar.

İlk bakışta bu 4 ana başlık altında sıralanabilen sorunlar, karşılıklı birbirini etkileyerek giderek içinden çıkılmaz boyutlara ulaşmadan konunun ivedi olarak çözümü gerekmektedir.

Toplum cezaevlerinde yaşananlardan rahatsız. O halde "Sorunları asgari düzeye indirecek, rahatsızlıkları giderecek bir infaz politikası ve uygulaması için ne yapmalı?" sorusunun cevaplanması gerekir. Bu raporla konuyu tüm yönleri ile tartışmaya açmak istiyoruz.

ÖN DEĞERLENDİRME

Kişinin yasaları ihlal etmiş olması nedeniyle belli bir süre ceza ve tutukevine alınarak özgürlüklerinin kısmen kısıtlanması, onun birey olarak insanca yaşama hak ve onurunu ortadan kaldırmaya yönelik herhangi bir uygulamayı meşrulaştıran bir neden olarak kabul edilemez.

Hükümlü ve tutukluların hukuki, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel kimlikleri ne olursa olsun vazgeçilmez temel hak ve özgürlükleri vardır. Kişinin doğasından kaynaklanan ve birey olmanın getirdiği bu temel hak ve özgürlüklere mutlak riayet etmek, onları içerde kaldıkları süre içinde insan olmanın gerektirdiği koşullara uygun ortam ve olanaklar içinde bulundurmak; çağdaş hukuk devletin vazgeçilemez görevidir.

Bu amaç doğrultusunda yasal düzenleme getirilmeli, uygun yapılanma ve uygulama sağlanmalıdır. Anayasada da yer alan temel hakların ihlali anlamına gelecek ya da ihlale imkan tanıyacak her türlü yapılanma ve uygulamanın; gecikmeden demokratik, çağdaş hukuk devletine yakışır şekilde yeniden düzenlenmesi gerekir.

Diğer yandan, beğensek de beğenmesek de mevcut yasalara uymak vatandaş olmanın ve hukuk devletinde yaşamanın gereğidir. Yasal düzenlemelere aykırı bir davranıştan, bağımsız ve adil mahkemelerde yargılanarak hüküm giydikten sonra, mevcut düzenlemelere uymamayı sürdürmek ve bu davranışı bir hak olarak öne sürmek, cevaevinde bulunan diğer hükümlü ve tutuklulara ya da cezaevi idaresine dayatma yoluyla isteklerini kabul ettirme girişiminde bulunmak, uygulamayı bu şekilde değiştirmeye çalışmak, hukuk devletinde kabul edilebilir bir davranış olarak nitelendirilemez. Kuralların çağdaş, demokratik, objektif hukuk doğrultusunda düzenlenmesini istemek ve beklemek kadar, kurallara herkesin uymasını istemek ve beklemek de hukuk devletin vazgeçilmez gereğidir.

Devlet bireylere; renk, cins, ırk din, dil, düşünce, siyasal görüş,

servet veya diğerk herhangi bir nedene dayanan farklılıklarını hiç dikkate almadan kuralları uygulamak ve kurallara uyulmasını istemekle yükümlüdür. Kişiler arasında, hangi nedenle olursa olsun farklı uygulama yapılması hoş görülemez. Bu husus, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallar"a ilişkin (73) 5 sayılı Kararında da temel ilke olarak kabul edilmiştir. Yetki ve özgürlükler ne içerdeki ve dışarıdakiler ne de yönetenler ve mahkumlar için sınırsız değildir. Toplumun ve bireylerin karşılıklı hak, yetki, görev ve sorumlulukları olduğu gözardı edilemez, aksinin kabulü, anarşi ve kargaşa doğurur ve bu cezavlerinde sorunların daha da büyümesine neden olur.

NASIL BAŞLAMALI;

Ceza ve Tutukevlerinde güvenlikten fiziki yapı ve yaşam koşullarına kadar pek çok konuya ilişkin yakınmaların gün ışığına çıkarılarak, sorunların hukuk devleti içinde giderilmesinin öncelikli koşulu; ceza ve tutukevlerinde uygulanacak kuralların asgari standartlarının belirlenmesi ve herkes tarafından bilinmesidir. İnfaz kurumlarındakiler (hükümlü-tutuklu ve görevliler) kadar, kurum dışındakiler de bu kuralların ne olduğu konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar.

Kim haklı, kim haksız, kim nereye kadar haklı... soruları kişilere ve olaya göre değerlendirilip çözüm üretilemez. Demokratik bir ülkede yaşanan sorunlar; çağdaş bir infaz politikası içinde belirlenen kurallara göre değerlendirilir. Çağımızın hukuk devletinde bu kuralların dayanağı; temel hak ve sorumlulukların yer aldığı asgari standartlara uygunluk olmalıdır. Ancak bu kıstasların ışığında, istem ve iddiaların değerlendirilmesi olanağı bulunup, çözüme ulaşılabilir. Bu tür bir düzenleme hak-yetki ve sorumlulukların sınırlarını belirleyeceğinden, kuşku ve kargaşaya son verilmesinin de öncelikli koşuludur.

Toplumun ve bireylerin infaz sisteminden beklentileri-amaçları doğrultusunda ve temel hak-sorumlulukları gösteren asgari standartlar çerçevesinde yeni yasal düzenleme getirilmelidir. Tesbit edilecek asgari standartların uygulanması için; tarafsız ve uzman kişilerden oluşturulacak denetleme mekanizmaları da geliştirilmelidir.

Uygulamada halen mevcut yasal düzenlemenin yetersizliği nedeniyle Adalet Bakanlığının çıkardığı genelgelerle ceza ve tutuklevlerinin idaresi sağlanmaya çalışılmaktaysa da, içeriği bir bütün halinde halen tarafımızdan dahi öğrenilemeyen genelgelerle sorunun çözümü, temel kriterler belirlenmedikçe, mümkün görülmemektedir.

Kendine özgü felsefesi ve kriterleri olması gereken infaz, yargılamadan farklı bir olgudur. Yargılama sırasında hüküm tesis eden yargıç ya da iddia makamını oluşturan savcının, infaz aşaması ile ilgisi kalmamadır. İddia makamı kamu adına talepte bulunmakta ve yargıç da kararını millet adına vermektedir. Bunun anlamı toplumun verilen kararın infazından beklentileri olduğu, sonuçlarından etkilendiğidir. Bu beklentiler doğrultusunda infazın sağlanması gerekir.

SORUNLAR-NELER YAPILMALI

Anayasanın "hak arama hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde savunma hakkı mutlak olarak düzenlenmekte, "suç ve cezalara ilişkin esaslar" başlıklı 38. maddesinde "ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur" ve "idare kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucu doğrudan bir müeyyide uygulayamaz" hükmüne yer verilmektedir.

Tutuklunun kendini savunma hakkı gereği gibi kullandırılmazsa verilen hükümlülük kararı, öncelikle kamu vicdanını rahatsız eder.

Tutukluların savunma imkanlarını en geniş şekilde kullanabilecekleri düzenlemeler yapılmalı ve bunlara mutlak uyulmalıdır.

Savunma hakkını ortadan kaldıran her türlü uygulamaya son verilmelidir. Yargılanan tutukluların yargılamanın yapıldığı yerden başka yere gönderilmesi, CMUK nun özüne ve ruhuna aykırı olduğu gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/3 maddesinde yer alan "müdafaasını hazırlamak üzere gerekli zamana ve kolaylıklara malik olma" hakkına da aykırıdır.

Tutuklu ve hükümlülerin hangi statüde olmaları gerektiği konusu da üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir başka konudur. Anayasanın 38/4 maddesinde ifadesini bulan "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılmaz" prensibine aykırı uygulama yapılamaz.

Tutuklu, hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmadan hükümlü sayılamaz, onunla aynı uygulamaya tabi tutulamaz. Hakkında mahkumiyet kararı verilmeden önce ve belli bir dönem için kısıtlanan özgürlüğün doğurduğu sonuçların -hele kişinin beraat etmesi durumunda- sonradan telafisi olanaksızdır. Bu nedenle de hükümlüden farklı statüde olan tutuklunun, tutuklu kaldığı süreçte en az zarar göreceği şekilde hak ve yaşam koşullarının belirlenmesinde zorunluluk vardır. Tutukluya ıslah amacı ile uygulama yapmak müessesenin gereği olarak mümkün olmadığı halde, ülkemizdeki uygulamada bu farklılık pek önemsenmemekte gibi görülmektedir. Tutuklamaların asgariye indirilmesi, muhtemel zararları önleyici bir yöntemdir.

Hükümlü ve tutukluların dağıtımında bilimsel bir "sınıflandırma" metodu uygulanarak, ceza ve tutukevinde kaldıkları süre içinde birbirlerine zarar vermeyecek şekilde yaşamaları sağ-

lanmalıdır. Tutuklu ve hükümlülerin kalacakları yerler belirlenirken yalnız suçun türü (terörist-adi suçlu gibi) göz önünde bulundurulmamalı, kişilerin diğer özellikleri de (suç eğilimleri, kişilik yapıları gibi) dikkate alınmalıdır.

Cezaevlerinde Müşahade ve Sınıflandırma Merkezlerine Dair Yönetmelik çıkarılmış bulunmasına karşın, kurulması öngörülen merkezlerin alt yapısı hala oluşturulamamıştır. Bu merkezler, kurumda geçirilecek sürede, gerekli rehabilitasyon programlarının kişiselleştirilmesinde ve can güvenliğinin sağlanmasında son derece önemli ve yasamsal değer taşımaktadır. Karantina uygulamasının tutuklunun ya da hükümlünün psiko-sosyal durumunu ya da eğitimlerini saptamaya dönük bir işlevin bulunduğu bilincinde olmadığı görülmektedir. Bu değerlendirmeyi yapacak uzmanlar tutukvevlerinde istihdam edilmelidir.

Hükümlü-tutuklu, yetişkin-küçük, kadın-erkek ayrımı mutlaka uygulanmalı, mahkum ve tutukluların birbirlerinden olumsuz etkilenmesi engellenerek güvenceye alınmalıdır.

Tutuklu ve hükümlülerin gereksinimleri ile bunlara uygulanacak kuralların farklılığı hukuki statülerinden kaynaklanan bir zorunluluk olduğu gibi, bu iki ana grup altında kadın-erkek-çocuk alt gruplarının oluşturulması da kaçınılmaz bir durumdur. Bu temel ve alt grupların birbirlerinden ayrılmasının çağımızdaki uygulaması; gruplar arasında (görmemek-dokunmamak-duymamak) üçlü kriterinin sağlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. İnfaz uygulamasında bu kriterlere ulaşılması hedeflenerek politika oluşturulmalıdır.

Ülke genelinde hala yetişkinlerle küçük tutukluların aynı mekanı paylaştıkları görülmektedir. Bu durum taraf olduğumuz milletlerarası "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"nin 37/c maddesine ve

özgürlüğünden yoksun bırakılmış küçüklerin korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler asgari standart kurallarına aykırıdır. Küçüklerin yetişkinlerle aynı mekanda kalması yıkıcı ve onarılmaz sonuçlara yol açılmaktadır. Diğer yandan farklı bedensel, psikolojik ve sosyal konumda bulunan ve suç işleme eğilimleri birbirinden farklı olan çocukların, aynı koğuşa konmasının getireceği olumsuzlukların da mutlaka dikkate alındığı bir uygulama ve sınıflandırma yapılmalıdır.

Ceza ve tutukevlerinde iç ve dış güvenlik birimlerinin farklılığından kaynaklanan sorunlar yaşanmakta ve yakınmalar gelmektedir. Ceza ve tutukevlerindeki uygulama ve yetki kargaşasından kurtulmak için, güvenliğe ilişkin yetki ve sorumluluğun tek elde toplanarak, hak-yetki-sorumluluk kuralları yazılı olarak belirlenmelidir.

Açık görüş hakkının adli ve siyasi ayırım yapılmaksızın tüm tutuklu ve hükümlüler için uygulanması; idarenin eşit işlem yapma ilkesi gereği olarak tanınmalıdır. Yakınları ceza ve tutukevinde olanların nasıl davranacakları hangi eşyaları getirebilecekleri gibi konularda bilgilendirilmeleri de istenmeyen sonuçları önleyecektir.

Devlet, tutukladığı ya da mahkum ettiği kişilerin bedensel bütünlüklerini ve sağlıklarını koruyucu olanakları sunmak zorundadır. Sağlıklı ve güçlü kalabilmek için yeterli besleyici değeri olan sağlığa uygun nitelikte yiyecek verilmediği, ödenek yokluğundan kantinin özendirildiği, ekonomik güçlük içinde olanların kaderlerine terk edildiği gibi yakınmaların denetlenerek giderilmesine çalışılmalıdır. Yemek sorunu sadece sağlık değil aynı zamanda asayiş ve güvenlik sorunu haline dönüşmüştür. Koğuşlarda oluşturulan mutfakların sağlık koşularının elverişsizliği yanında, mutfaklarda kullanılan ateşli-delici-kesici alet ve edevat, cezaevinde çalışan ve yaşayanlar için ciddi ve yaşamsal tehlike taşımaktadır. Koğuşların

denetimi ile koğuş içi asayişin sağlanmasını da güçleştiren bu durum, giderek koğuş içi infazlara olanak tanımaktadır.

Adalet Bakanlığına tabi personel konumunda olan cezaevi hekimlerinin, birinci derecede sicil amirleri, cezaevi müdürleridir. Cezaevinin düzen ve disiplinini sağlamakla görevli müdürün bu yetkilerinin; hekimin klinik bağımsızlığını zedelemesine, bağımsız ve yansız klinik kararı vermesini güçleştirmesine neden olması olasılığı göz önüne alınmalıdır. Bu konudaki yakınma ve eleştirilerin ortadan kalkması için, ceza ve tutukevlerinde görevli sağlık personeli ile Adalet Bakanlığının amir-memur ilişkisine son verilmesi zorunludur.

Cezanın çağdaş amacı eza-cefa vermek intikam almak, her türlü hürriyetten yoksun bırakmak değil, hükümlünün insanca yaşama hakkına saygı duyularak topluma yeniden kazandırılmasıdır. Bu cümleden olarak tutuklu ve hükümlülerin eğitim ve gelişim gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik kapsamlı programlar bulunmadığı, kütüphanelerin yetersiz olduğu saptanmıştır. Kişilerin zihin ve beden sağlığı için eğitim, spor, eğlence, kültür program ve etkinliklerinin Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarınca ortaklaşa düzenlenerek uygulanması gerekir.

Ceza ve tutukevlerindeki yaşam koşullarını, kuralları, hak, yetki ve sorumlulukları gösteren ve uzman kişilerin denetiminde uygulanan düzenlemelerin bulunmaması ve taraflarca bilinmemesi; tutuklu-hükümlülerin dergi, gazete, kitap türü bilgi ve gelişim olanaklarına ulaşabilme, yakınları ile ilişkiler ve haberleşme gibi pek çok konuda da sorun yaşanmasına neden olmaktadır.

Ceza ve tutukevelerinin sorunları hep gündemdedir. Kimin ne kadar haklı ne kadar haksız olduğu, kişilere ve olaya bakışa göre değişmekte, içerde ve dışarıda bir kargaşa yaşanmaktadır. Açlık grevleri, isyanlar sürmekte, taraflar arasında uzlaşma sağlanmaya

çalışılmaktadır. Cezaevinde yaşananları, ortada hak ihlallerinin olup olmadığını gerçek anlamda denetleyecek bir kurum da yoktur.

Bu sorunların ve başkalarının çözümü için asgari standartları saptayıp kuralların belirlenmesi kaçınılmaz gibi gözüküyor.

Kurallar belirlenirken; insan hakları, hukuk devletinin gerekleri, toplumumuzun yapısı gibi kriterlerle ülke ve ülke dışındaki deneyimler dikkate alınmalı, ülkemiz için çağdaş demokratik hukuk devletine yaraşır standartlar saptanmalı ve bu standartlar doğrultusunda sorunları çözmeye yönelik kuralların yer aldığı bir düzenleme yapılmalıdır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin belirlediği "Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallar" bu konuda yapılması gerekenlere ışık tutacaktır.

Ancak bu şekilde sorunlar; siyasi eğilime ve kişilere göre subjektif değil, çağdaş değerlerle donanmış objektif bir değerlendirme ile çözüme ulaştırılabilir. Ve ancak bu düzenlemeden sonra, bu kurumlarda bulunan herkes; yöneticisinden mahkumuna, tutuklusundan hizmetlisine kadar hak, yetki ve sorumluluklarının bilinci içinde daha sorunsuz yaşayabilir, denetlenebilir ve yaptırım uygulanabilir.

ASAYİŞ-DİSİPLİN

Ceza ve Tutukevlerinde asayiş ve disiplin önemli bir konudur. Mevcut binalarda tutuklu ve hükümlülerin 24 saat gözetim ve denetim olanağı bulunmamaktadır. Denetim eksikliği nedeniyle, herhangi bir sorunun önceden gözlenip zamanında engellenmesi mümkün olmamaktadır. Koşullardaki yaşamın kontrol edilememesi, orada yaşayanların birbirleri üzerinde hakimiyet kurmalarına, yaşam hak ve koşullarını kontrol altına almalarına da olanak tanımaktadır. Kişi hakları yanında asayiş ve güvenlik açısından da bu durumun önemi dikkate alınmalıdır.

Diğer yandan, tutuklu ve hükümlülerin içinde buldukları kurumun disiplin gerekleri ve buna uymamaları durumunda uygulanacak cezalar, cezaların kimler tarafından verileceği, itirazın kime nasıl hangi koşullarda yapılacağı yazılı kural haline getirilmesi yeterli değildir. Tutuklu ve hükümlüleri yakından ilgilendiren bu konuda bilgi sahibi olmaları; "Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Asgari Kurallar"ın 35. maddesinin açık hükmü olup bu hükme uygun davranılması gerekir.

Cezaevinde mevzuat gereği disiplin kurulu yerine görev yapan savcı ya da sulh ceza yargıcısı, çoğu kere disiplin zanlısı hakkındaki kararını bu konulardaki cezaevi yönetiminin yazısına göre vermektedir. Zanlının savunmasına, başka uzmanların raporlarına hemen hiç yer verilmediğine ilişkin yakınmaların önüne geçilmesi için disiplin hukuku ve uygulaması yeniden gözden geçirilip düzenlenmelidir.

Disipline ilişkin kararlara itiraz yolunun infaz savcısının kararına bağlanması ve bu kararın kesin olması da adaletsiz bir duruma yol açabileceğinden, bunun önünün alınabilmesi için infaz yargıçlığı kurumunun geliştirilmesi gerekir.

ÇEVRE GÜVENLİĞİ-FİZİKİ KONUM VE YAPILANMA

Ülkede fazla sayıda kapalı cezaevi olduğu, açık ve yarı açık cezaevlerinin sayısının ise yeterli olmadığı, kapalı cezaevlerinde iş ve çalışma ortamının az olduğu, cezaevlerinin şehrin merkezinde konutlara çok yakın mesafede hatta onlarla iç içe olmasının getirdiği sorunlar yaşandığı, yapılanma tarzının cezaevinin güvenliği kadar çevre güvenliğini de olumsuz etkilediği gibi yakınmaların da dikkate alınması ve değerlendirilmesi gerekir.

HÜCRE TİPİ CEZAEVİ-TEK ODA-KOĞUŞ

Cezaevlerinin fiziki yapısının sorunlarla dolu olduğu, mevcut fiziki yapının infazın insancıl uygulanmasına yeterli olmadığı bilinen ve gündemden düşmeyen bir gerçektir. Yapılan inceleme sırasında E tipi ve Özel tip Ceza ve Tutukevlerinde kişi başına düşen alanın 1 metrekare ile 2.5 metrekare arasında değiştiği, kapalı cezaevlerinde bunun da altına düştüğü görülmüştür. Batı standartlarında minimum yatılacak alan 4.5 ile 7.5 metrekare olarak değişmektedir. "Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallar"ın "Tutukluların Kaldığı Yerler" başlığı altındaki düzenleme; ilke olarak tutuklunun geceleri tek kişilik odada kalmasını benimsedikten sonra, tutukluların kaldığı yerlerin ve özellikle de yatakhanelerin iklim, kişi başına asgari alan ve hava, ışıklandırma, havalandırma gibi konular dikkate alınarak, hijyen koşullarına cevap verecek durumda olması gerektiğini belirtmektedir. Ülkemiz koşulları dikkate alınarak bu konuda asgari standartlar tespit edilmelidir.

Bu rapor ile sorunun bir başka yönüne koğuş-oda-hücre tartışmasına da dikkate çekmek istiyoruz. Koğuş adı verilen ve belli sayıda hükümlü-tutuklunun birlikte paylaştıkları bölümlerin, hem burada yaşayanlar hem de yönetim için sorunlara neden olduğu bilinmektedir. Koğuşlar, aynı bölümü paylaşanların temel bir takım gereksinimlerinin karşılanması konusunda olduğu kadar birbirlerine karşı güvenlik ve dokunulmazlıkları açısından da ciddi boyutlarda risk taşıdığı gibi, cezaevi yönetiminin kontrol ve denetimini de güçleştirmektedir. Burada barındırılan kişilerin, birlikte yaşadıkları diğer kişilerin şu ya da bu açıdan baskı ve kontrolü altına girme riski ve bunun denetlenememesi, engellenememesi; öncelikle kişiyi belli bir süre için hürriyetinden mahrum ederek cezaevine koyan devletin, bu süre içinde onun temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alma ve koruma yükümlülüğü ile

bağdaşmaz. Diğer yandan, genel sağlık kurallarına uygun bir ortam için elverişli koşulların sağlanması mümkün olmayan koşullarda, sağlıklı yaşam için gerekli kişi başına düşen alan da, olması gerekenin çok altındadır.

Koşuş sisteminin muhafazasını isteyen görüşler toplumun bir bölümünde yoğunluk kazanmıştır. Bu görüşler; oda sistemi ile hücre sistemi arasında fark olmadığı, uygulamada oda sistemi olarak sunulan hücre sistemine geçiş için milyarlar harcandığı, bunun, insanın en önemli özelliğinden olan sosyalliğinden çıkarma girişimi olduğuna dayandırılmaktadır. Toplumsal düzene muhalefet nedeniyle cezaevinde bulunan siyasi suçluların kendilerini bu siyasal kimlikle ifade ettikleri, bu çerçevede yaşamlarını düzenleyerek ilişkilerini geliştirdiklerini, bu nedenle koşuş uygulamasının değiştirilmemesi gerektiği öne sürülerek de oda sistemine karşı çıkmaktadır.

Kişinin sosyalliği ve kendini geliştirme hakkı yadsınamaz bir haktır. Herkes için geçerli olan bu hak kullanılırken başkalarının kişilik haklarını olumsuz etkilememesi, kısıtlamaması ya da ortadan kaldırmaması da gereklidir. Kendini savunmadığı bir ortamda kontrolsüz bırakılan kişinin gerçek anlamda ve özgürce kendini geliştirme hakkından ne denli söz edilebilir. Cezaevinde bulunan kişilerin sosyallik adına diğer hakları -örneğin güvenlik içinde yaşam hakkı, baskı ve zorlama olmadan gelişme ve yaşama hakkı- göz ardı edilebilir mi gibi soruların mutlaka tartışılıp değerlendirilmesi gerekir. Konu, bütün yönleri ile ele alınıp tartışılmadan sağlıklı bir çözüm bulunması mümkün değildir.

Bu noktada hücre-oda ayırımının açıklıkla ortaya konması, koşuş-oda-hücre sistemlerinin tüm artı ve eksileri ile değerlendirilerek, sakıncaları ortadan kaldıracak şekilde en uygun sistemin bulunması ve uygulanması yönünde çaba harcanması gerekir.

Hücre, kişinin sürekli olarak tek başına yaşamak zorunda olduğu kapalı bir mekandır. Her türlü ihtiyacını karşıladığı, havalandırma alanının dahi özel olduğu bölümler; adı ne olursa olsun hücre olarak nitelendirilmesi gereken yerlerdir. Hükümlü-tutukluyu diğerlerinden tamamen tecrit etme anlamına gelen bu uygulamada, kişinin sosyalliği hiç yoktur. Böyle bir uygulamanın çağımızda kabul edilip savunulması elbette söz konusu olamaz. Ne var ki, koğuş adı altında halen uygulanan sistemin de -orada yaşayanlar ve toplum adına yarattığı sakıncalar göz ardı edilerek- savunulması pek mümkün görülmemektedir.

Oysa oda sistemi uygulamasında kişinin kendine özgü özel bir yaşam alanı vardır. Bu mekan hiç bir şekilde tecrit amacı taşımayan ve bu sonucu doğurmayacak biçimde düzenlenmiştir. Kişi burada okur, yazar, düşünür, uyur, dilediği zaman tek başına kalabilir. Bu tür uygulamada kişi, kendi özel yaşamını sürdürdüğü bu mekanda kalmak istemediği zaman, diğerleri ile ortak etkinliklerde bulunabileceği kapalı alanlara da sahiptir. Oda sistemini hücre ve koğuş sistemlerinden ayıran en önemli özellik de budur. Kişinin devamlı grup içinde yaşaması ya da devamlı tek başına kalmasının sakınca ve yararları dikkate alınarak uygulanacak bir oda sisteminden beklenen yararın sağlanması için, ortak yaşam bölümlerini denetleme mekanizmasının da bulunması gerekir. Aksi halde özel odalara ayrılmış bir koğuş uygulaması söz konusu olacağından oda sisteminden beklenen yarar sağlanamaz.

TBB bünyesinde sürdürülmesi planlanan çalışmaların tüm meslektaşlarımızın katkısı ile olgunlaşacağına bilincinde olarak düzenlenen bu rapor; çalışmalar ve sorunlar hakkında genel kurul üyeleri ile diğer meslektaşlarımıza ön bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır.

Doğru çözüm yollarının bulunması konusunda öneri ve katkılara açık olan TBB çalışmalarını sürdürmeyi planlamaktadır.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ KÜTÜPHANESİ

Fax : 0.312.418 78 57